A mondat azé, aki megműveli

A szónak nemcsak hangzása és tartalma, de *leírt képe* is becsületbeli ügy, végleges alakja éppúgy lényegéhez tartozik. A sorok (le)futása, a papír szaga, tapintása is a befogadás eleme. Ezért hát fura volt a Harmadkor 8. számának anyagát *még kéziratban* végigolvasni. Ám e csonka élvezetnek is megvolt a maga előnye: az egységes tipográfiát, betűtípust, hasábszélességet teljesen nélkülöző gépelt papírlapkavalkád *szövegre szigorította* ítéleteimet.

S amint a *bele*olvasgatás és a *meg*olvasás után harmadszorra is átolvastam kéziratlapokat (jobbról balra) lelkesen erősödött meg bennem a felismerés: *tárgy-szerű* e kezelés. A kötet vezérfonala, szerkesztési alapja ugyanis épp az *írástudás magas szintje*. Vers vagy esszé, tanulmány vagy próza — egyaránt tiszta szerkezetű, világosan fogalmazott. A kétszer (kényszer!) is idézett *Mallarmé* bon-mot szellemében építkezik: *„az író, aki elsősorban a szavak mágiájának tudója és hívője, nem népben-nemzetben, hanem alany-állítmányban gondolkodik"*, illetve *„A verseket nem gondolatokkal, hanem szavakkal csinálják."* Ebből is kitűnik persze, hogy Mallarmé sajnálatosan nem ismeri *Marxot*, aki *„a nyelv a gondolkodás anyagi formája"* tézisében meggyőzően oldotta föl e bosszantó ellentmondást.

A Harmadkor szerkesztői, *Szántó István* és *Takács József* a francia költő álláspontjára helyezkedtek. Szántó kötetnyitó *Cento* című esszéjét előszóundorom ellenére is élvezettel olvastam. A teljes anyag megismerése után megbizonyosodtam arról, amit ekkor még csak sejtettem: iránymegjelölő, programadó írás ez. Amit a Cento (egy szerző műveinek idézeteiből összeállított, azoktól azonban tartalmilag teljesen eltérő mű) aktualizálásáról mond, a kötet mottója is *„A szónak önálló léttel való fölruházása. És határtalan tisztelete."*

A tulajdonképpeni irodalmi anyag *Solymosi Bálint* versével indul. John Cage 3 művére *komponált* hosszú költeménye *(Képzelt tájkép)* különös hangú írás. Súlyos létproblémákkal küszködik, mégse válik nehézkessé, körülményessé. Filozófiai és pszichológiai (freudi) dilemmáit pontosan—összetett—szavakban plasztikus képekbe *telepíti ki* — így téve őket a maga számára elviselhetővé, a mi számunkra átélhetővé *(„Isabellnek hívják, tehát nem lehet az apám ez megnyugtató")*. A szépirodalmi (szép irodalmi) művek szerzői általában ismert harmadkorosok. *Láng Zsolt* prózai írásait *(A kicsi húg, Mária)* ugyanaz a mondatokkal kialakított bensőséges kapcsolat, kifejezőerő, vibráló vonalvezetés jellemzi, amit *Hónovelláj*ában (Harmadkor 6.) megismertük. *Kurdi Fehér János* négy írása (egy esszé, három vers) közül *A gondolkodás távlatai* című verset érzem igazán sikerültnek. Új költőt is bemutat az összeállítás: *Panek Sándor* egyetlen verse figyelemre méltó érzékenységről tanúskodik. *Podmaniczky Szilárd* versélménye a világról hol ironikus, hol lírai. Most közölt négy verse közül a *kamikaze* biztosan az első, a *Vadászélmény* pedig a második csoportba tartozik. Kérdéses, hogy melyik aspektus eredményez *maradandóbb* alkotást, az azonban bizonyos, hogy Podmaniczky bármit is ír, mondatai könnyedek, pontosak, képei pimaszul köznapiak és meglepőek. *(„Szerintem az élet olyan, mint egy nagy barnamedve; folyton a málnásban jár.")* Két szerző szerepel még versekkel: *Medgyesi Gabriella* és *Kiss László* kevesebb szellemi izgalmat okoznak, nem véletlenül kerültek a kötet második felébe. (*Kiss László* egyébként tanulmányírónak, esszéistának tehetségesebb, mint költőnek.)

A *tanulmányokat* a magas színvonal mellett az jellemzi, hogy fontos, izgalmas műveket vesznek szemügyre. Csokonai Lili Tizenhét hattyúk című könyve, „a nagy stikli", az olvasók és a kritikusok körében inkább feltűnést keltett (szokatlan stílusával és szerző személyét körüllengő titokkal) mintsem sikert (vagy kudarcot) aratott. Ez megnehezítette, hogy józan, érdemi értékelések szülessenek. Most két ilyent is olvashatunk. Nehéz volna elképzelni (hát még megírni) két ellentétesebb írást mint *Szilasi László*né *(A párbeszéd kudarcai)* és *Takács József*é *(a nyelvről és a másik életről)*. Szilasi burjánzó gondolatait virtuóz mondatokban közli. Stílusa „külön" is élvezhető, alkotásértékű, s — mivel ugye Esterházyról van szó! — *„stílusos"*. Takács ezzel szemben két fő gondolatra fűzi föl a maga elemzését — szikáran, célratörően.

A további kisebb tanulmányok hasonlóan színvonalasak. Különösen *érdekesnek* találom *Piszár Ágnesét* Milorad Pavic Kazár szótár című regényéről *(Borges pillangója)* és *fontosnak Hafner Zoltánét* Tüskés Tibor Pilinszky-könyvéről *(Az interpretáció és Pilinszky)*. *Károlyi Csaba* kicsit bőbeszédű: szerencsére nemcsak semmitmondó titkokat *(„Dobozi Eszter mondani akar valami mindnyájunk számára fontosat")*, de egy-egy bizalmas művészeti információt is kifecseg. *(A kritika „nem arra való, hogy elhidd, vagy lesöpörd, hanem arra, hogy utánajárj esetleges igazának".)* *Kondász Katalin* Béládi-tanulmánya *(Hunniában valami készül)* kevés (újra)alkotó fantáziáról, de elképesztő szakirodalom-ismeretről, és jó tájékozódó képességről tesz tanúbizonyságot. A Szemlerovat „külföldi" műveket vesz szem(le)ügyre. Pompás kis írások egy-egy orosz, francia, német, s még egy francia nyelvű opuszról.

A Harmadkor 8. számát tehát a benne foglalt művek magas színvonalán túl világos, egységes szerkezete, pontosabban *szerkesztettsége* teszi kalandos, *összefüggő* olvasmánnyá. Az írás mégiscsak mesterség, ami részben adottság, részben (talán) tanulható, ám mindenképpen dologigényes foglalatosság. *„A mondat azé, aki megműveli"* — mondhatjuk Szilasi László szavaival. Rendetlen világunk kusza dolgai közt egyetlen rendteremtési esélyünk egy határozott nézőpont kialakítása, s *ebből* a minőség tisztelete. *„Az irodalmi iskolákat nem az eszmék, hanem az ízlések éltetik"* — véli Mandelstamm. E kötet az ő igazát támogatja.

MÁROK TAMÁS

Szellemi műhelyek

Harmadkor

A JATE Bölcsészkarán 1985. elején jelent meg a *Harmadkor* című irodalmi-kritikai lap első száma. A lap figyelme az országos, sőt a határokon túli, kortárs irodalmi életre, irodalomra is kiterjed. Március végén jelent meg a 8. szám, melynek szerzőgárdája „megfiatalodott", és hasonló változások várhatók a szerkesztőségen belül is. Ezekről a változásokról, a lap jövőjéről beszélgettem *Mikola Gyöngyivel*, a lap egyik szerkesztőjével.

— Úgy tudom, a 7-es és a 8-as szám között létezik egy cezúra. Mi is ez tulajdonképpen?

— A 7-es szám az első szakasz lezárásának tekinthető, mivel ezután elsősorban az 1960 után születettek írásait közöljük. Ez azt is jelenti, hogy a 8-as számban több új szerző mutatkozik be. A szám új rovattal is jelentkezik, a Figyelőhöz sokban hasonló Szemlével. Ez elsősorban a kortárs francia, német, angolszász és orosz irodalmi élet újdonságaira hívja majd fel a figyelmet szaklapok és könyvek alapján.

— Várható-e szerkesztőségen belüli hasonló változás, és ez milyen következményekkel járhat?

— A szerkesztőségből *Fenyvesi Anna* kilép, mivel ötödéves, és az eredeti megállapodás szerint csak egyetemista lehet lapszerkesztő. Várható, hogy egyéb elfoglaltságaira való tekintettel e tanév végén *Takács József* is otthagyja a szerkesztőséget, de ez nem azt jelenti, hogy a jövőben ne segítenének a lap irányításában. Mégis, úgy gondolom, ez semmilyen változást nem hoz a lap életében, hiszen az elkövetkező időszak munkaterve készen áll — itt elsősorban a Soros-alapítványnak elküldött pályatervre gondolok.

— Mennyire tudsz közösséget vállalni a lap szellemével és mennyire tudod ezt befolyásolni?

— Nem érzem befolyásolhatónak a lapot, de ez még nem jelenti azt, hogy ne tudnék vele közösséget vállalni. Az alatt az egy év alatt, amióta a lap munkatársa vagyok, elég nagy utat tettem meg a kezdeti naiv lelkesedéstől a mostani illúziómentes józanságig. Az elején úgy gondoltam, hogy egy lap csak akkor működhet jól, ha mögötte egy közös nyelvet beszélő szerző- és szerkesztőgárda áll. Ez a közös nyelv tenné lehetővé, hogy a lapnak arca vagy „koncepciója" legyen. Be kellett aztán látnom, hogy ilyen közös nyelv vagy a kezdettől fogva megvan, esetleg hosszú idő alatt nagy vitákban kialakul, de teremteni nem lehet. A Harmadkor mögött ilyen közeg sohasem állt, ez magyarázza antológiajellegét, amit sokan a lap hibájaként rónak fel. Ami bennünket a Harmadkornál összetart, az egy általánosabb elképzelés: a minőség megbecsülése, a széles körű tájékozódásra való igény, vagyis, a *„szakma"*, az írói és szerkesztői mesterség alapjainak elsajátítása. És azért ez sem kevés. Amiről én álmodozom, az legfeljebb ezután jöhet. Tehát, hogy a kérdésedre visszatérjek: én, mint a lap munkatársa adhatom ebbe a vállalkozásba időmet és legjobb tudásomat, de semmiképpen sem tudom, és nem is akarom szerkesztőként a saját képemre formálni.

— Hogyan látod a lap távolabbi jövőjét, tekintettel arra, hogy jövőre — ötödévesként — neked is meg kell válnod a szerkesztőségtől?

— Ha nem találunk valakit vagy valakiket az alsóbb évfolyamok hallgatói közül, akik a lappal járó rengeteg szervezési feladatot és a lapkészítés felelősségét el tudják vállalni, akkor azt hiszem, meg fog szűnni a lap, vagy ha lesz is folytatás, *már nem ezen a néven* fog működni.

— Szeretném, ha konkrét terveitekről is beszélnél...

— Ahogy már említettem, a hónap elején adtuk be pályázatunkat az MTA Soros-alapítványnak. A pályázatban mindenekelőtt három műfordítási mellékletre kértünk támogatást. Ezek közül az első melléklet anyaga, *Northrop Frye* esszéi a mítoszkutatás nagyjairól, nagyjából már elkészült. Az elkövetkező másfél évben egy tíz előadásból álló sorozatot szeretnénk beindítani a modern képzőművészet és a modern magyar és világirodalom témaköréből. Ezenkívül egy műfordítói és egy tanulmánypályázatot fogunk meghirdetni, ennek díjazására kértünk támogatást. Az utolsó két „tétel" a pályázatban két nagyobb vállalkozás; szeretnénk létrehozni a „Harmadkor Könyvtárát" a Magyar Irodalomtörténeti Tanszék könyvtárában. A könyvtár fő gyűjtőköre a nyugati magyar szépirodalom lenne. Végül, a Harmadkor első szakaszának lezárásaként egy évkönyvet szeretnénk kiadni, amely az írónemzedék első reprezentatív bemutatkozása lenne. A 8-as számban tesszük közzé előfizetési felhívásunkat, amely a következő számokra és a hozzájuk csatlakozó három műfordítási mellékletre szól. Az előfizetési rendszer bevezetésével elsősorban terjesztési gondjainkat szeretnénk enyhíteni.

PATÓ ATTILA

Solymosi Bálint

A nők kertjében

(Fejezet a „Mi a partizán?"-ból)

„Csak ülök itt Marilyn, látod, és nem és *nem változom.*" Fordult akkor a szeme sarkában szelíd, beismerő kuncogással a nőhöz Che, majd fölállt, és szivarra gyújtott. Árnyéka meredeken felnyúlt a falon és beleveszett a vastető üresébe; állt fényesen az árnyéka előtt (a ‚beszéde' után), és bőrén megcsillant a gyufa lángvilága.

„Én ezt nem bírom tovább!" Fakadt ki álmatagon és hisztérikusan a rendőr. „Mit akar tulajdonképpen?..."

„Meg szeretnék változni teljesen", válaszolt fel-feltörő röhögései közt Che, „de már annyira hasonlítok magamra, hogy épp csak torz, megtévesztő és bonyolult lehetek..." Szemét lehunyta, nézte az adást a maga képernyőjén. Elképzelte, milyen hatást váltana ki belőle az. Marilyn szemhéja nem rezdül többé. „Nem múlna el rezzenéstelen az a perc sem", vélekedett. Látta, igen, inkább látta, mint érezte, hogy bolondul érte. Hogy megbolondul tőle. (Vagy hogy szokták mondani.)

„Miért nem folytatod?" Kérdezte Marilyn. Mit? Kérdezhetnék.

„Nem tudom." Válaszolta. Válaszolhatnám. „Azt gondolom: *mintegy:* így is túl gyorsan, váratlanul adtam ki magam. Viszont: ami megtörtént, megtörtént."

A nő várakozó arckifejezése inkább kételkedésről árulkodott, mintsem bizalomról. Che még szóra nyitotta száját, de aztán csak felsóhajtott; kezét görcsösen húzgálta az állától az ádámcsutkájáig, mintha nem kapna levegőt, majd (Talán valóban nem kapott levegőt! Aggályoskodhatnának. Lehet, mondhatom erre.) ernyedten leengedte kezét, és fölnyitott egy üveg tequillát. Töltött a bádogpoharába, ivott. (Lehet, gondolom még egyszer.)

„Tényleg esik." Krákogta szinte hangtalanul Che. A nő rozsszalma színű hajából, most látta csak, és testhez simuló ruhájából csorgott a hideg esővíz. Nyugodtan, aprókat hibázva és zizzenve jobbrabalra billegett, mint egy üvegezett szekrény, ha megmozdítjuk, *mert hogy billeg!...* „Nahát, ilyen úgy sincs!", nevetett fel harsányan, magában Che. Marilyn, valami furcsa érzéstől — mintha meleg kalucsnit húzott volna valaki a fejére, majd letépné, — szédülését legyőzve a falnak támaszkodott.

Sajátos szag vette körül. A fiúcskára nézett és vetkőzni kezdett.

A fiú a sarokban játszadozott egy törpetyúkkal. Sajátos szag vette körül. Marilyn a fiúcskára nézett és csínytalan közönye mögé rejtette meztelen testét. És az illata?... Kérdezhetnék e helyt. Na idefigyeljenek! A zöld káprázatú sötétben akkor azt lehetett látni, hogy egy reverendás fehér (fordítva; fehér reverendás) ember közeledik Marilyn felé... Erről, meg az arcáról Che gondolhatta, hogy pap; arról meg, hogy egy őszülő, jópofa vén fickó, abban a rendkívül koszos ruhában azt, hogy nem lehet más, mint: Maximillian Tybahl!...

„Segíthetek, tudom." Mondta Marilynnek. A rendőr óvakodva elindult a kalyiba ajtaja irányában. Marilyn rászólt, hogy menne a fenébe inkább, és venné le a bilincset, és adná vissza a kazettát róla, merthogy az már a rendőr zsebében lapult. A rendőr mit sem törődve ezzel kinyitotta az ajtót, és... Odakint, a föltámadt, fagyos szélben *csakúgy* recsegett a meteorológia luftballonja. Valami azt parancsolta, hogy megforduljon. A rendőrnek? Kérdezhetnék. Neki, válaszolnám. „Ki ez a pap? Ki Jane? Ki Mona Lisa?..."

„Na mindegy. Vigyázzatok a fiamra!" Kiáltotta szárazon.

„Utolsó sétádra indulsz." Mondta elmosolyodva Marilyn.

„Ez a nő meg fog mérgezni!..." Figyelmeztette még, megdermedten állva Chét a rendőr, szinte a fiúval egyszerre, aki emellett egy nehezen kihámozható szót hadart el többször. Olyasmit, mintha a fuszekli meg a csoki szó olvadna egybe Marilyn illatával. Che *többször* elismételte, majd Tybahl kapitányhoz fordult:

„Mit jelent az, hogy ‚fuszi-oki'?"

„Csinálni halott." Mondta az.

Akkor valaki (Tybahl kapitány?) a nőt keresztülökte a fiún. „Mi az ördög", gondolta Che, és az ajtót nézte lelkesen... Marilyn arccal Che szöges bakancsára bukott. Nem látott. Nyelvén, érezte, átfúródik egy jelvény tűje. Jobbját nehezen odacsúsztatta, majd kivette a tűt.

„Ezt neked adom." Mondta majdhogynem kedvesen a fiúnak.

„Edd meg, kurva!..." Sikította az félelmetes hörgéssel a hangjában, aztán fölegyenesedett, a fejére kötött egy kendőt, leakasztotta a fenőszíjat a falról, és ütlegelni kezdte vele a nőt sípcsontján, karján, majd rábukott kifáradva.

„Miért vagy te olyan erős?" Fakadt álmatagon és hisztérikusan sírva. Az iszap, a fölázott földpadlón, rákenődött szőke fürtös fejére...

A nő összeszorította fogait.

Arca eltorzult fölösleges keménységétől. Tény? Kérdezhetnék. Mi más? Válaszolhatnám. Marilyn meg-megrándult, mintha egy kutyát kellene, így, fekvő testhelyzetben, a pórázán visszatartania.

Vagy visszatartania a vizeletét hosszú távon. El tudjuk képzelni? El, hogyne. Vacogott. Vékony rénszarvas bőrbe csavarta meztelen testét. Ömlött az eső, lassan beszivárgott a viskóba is... Marilyn magára kapott egy lópokrócot. És még? Kérdezhetnék. Ennyi, egyelőre, válaszolhatnám. Igyekezett ébren *találni* magát, ugyanis pillanatról pillanatra kába fejjel zuhant le, vissza a földre. El-elfulladt a fáradtság keserű izgalmától. A nedvesség, s a váratlan előnyomuló hideg kínozták. Úgy érezte, mintha *folyamatosan* beteg volna, nem csak úgy: betegnek érzem magam, ó akárki... Igazgatta mellén az örökké félrecsúszó, sprőd, durva takarót, s ugyanakkor megpróbált egészséges, meseszerű mosollyal tekinteni a fiúra.

„Anyám szép volt, és könnyen sebezhető..." Sziszegte a fiúcska barátságtalanul.

A rendőr elfojtott hangon följajdult, pisztolytáskájából kikapta fegyverét, lőtt. És ahogy lőtt, azonnyomban kifordult az ajtón, mintha valami állatbél (Maximillian Tybahl?) sodorná ki.

„Vak vagy?" Kiáltotta utána Che, merthogy semmit nem talált lövése. A rendőr ezt már nem hallhatta, eltűnt a borzadályban. Hol? Kérdezhetik. *Hol, hol,* válaszolhatnám.

„Ó, Auróra!" Hallatszott még a rendőr szava, ahogy föltekintett a pirkadó, valamit közölni vágyó égboltra...

„Vak vagy?" Kiáltotta Che feltornázva magát függőágyába.

„Ja, igen, örömlány..." Szólt *hadarva* Marilyn, miközben cipőjét húzigálta szerencsétlen mozdulatokkal lábára. Hasonlított a vadon élő fiatal pávákhoz.

A fiú nyöszörgött, úgy tűnt: kimeríthetetlen.

Che elaludt a függőágyon.

Irodalmi pályázat

Lapunk, a Harmadkor és a JATE Móra Ferenc Kollégiuma pályázatot ír ki esszé és irodalmi kritika műfajokban, Szegeden tanuló egyetemi és főiskolai hallgatók számára. A szöveg terjedelme maximum tíz gépelt oldal lehet. Az esszék tematikai szabadsága mellett a kritikáknak az elmúlt három évben megjelent magyar irodalmi művet kell elemezniük. A pályázatokat jeligével kell beadni, egy lezárt borítékban a szerző nevét, intézményét, szakpárját és lakcímét tartalmazó melléklettel együtt. A pályázat beküldési határideje: 1988. április 20. Helye: a Szegedi Egyetem Szerkesztősége Szeged, Dugonics tér 12. A borítékon szerepeljen az is, hogy pályázati anyagról van szó.